

засобами державного впливу. Тому працівникам правоохоронних органів при виявленні злочинів, скоєних стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, необхідно правильно оцінити ситуацію, надати необхідну допомогу цій категорії населення та прийняти рішення згідно з чинним законодавством щодо реєстрації таких злочинів.

Отже, враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що в Україні через вплив багатьох факторів сформувалася соціальна група людей з певними нормами та цінностями – особи, які займаються бродяжництвом. Цю групу населення вважають найнижчим прошарком суспільства через притаманний їй членам спосіб життя, антисоціальну поведінку та неприйнятні для загальної частини суспільства норми і називають маргінальною групою.

В умовах сучасного суспільства існує низка факторів, що впливають на існування явища бродяжництва. До зазначених факторів належать: падіння виробництва; інфляція; зниження життєвого рівня населення (значна кількість людей опинилася за офіційною межею бідності); безробіття; поділ суспільства за рівнем прибутків; падіння суспільної моралі; соціальна нерівність членів суспільства; нелегальна міграція, урбанізація і внутрішня міграція населення; політична нестабільність; пропаганда відвертого насильства, жорстокості, порнографії; пияцтво та наркоманія тощо. Перераховане складає зміст соціальних та криминогенних факторів, що є причинами існування бродяжництва [7, с. 189].

Проблема бродяжництва має комплексний характер, в її основі лежать економічні, соціальні, психологічні чинники. Статус бездомного супроводжується високим ризиком скоєння злочинів, високим ризиком стати жертвою злочину, імовірність чого зростає в умовах відсутності досконалої системи соціальної підтримки та послуг, організацій і фахівців, які б працювали з цією групою осіб, неефективної роботи правоохоронних органів та недосконалої чинного законодавства України.

Список використаної літератури:

1. Клейберг Ю.А. Девиантное поведение: Учеб. пособ. – М., 2008.
2. Швидкий В.П. Бродяжництво й жебрацтво як елементи соціального життя в Україні у першій половині 1950-х рр. // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 149-168.
3. Соціальна робота. Робота з конкретними групами клієнтів: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, В.В. Мадиссон. – К., 2004.
4. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко. – К., 2004.
5. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 19.04.2011 // <http://www.rada.gov.ua>.
6. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): Підруч. – К., 2009.
7. Курс криминології: Загальна частина: Підруч.: У 2-х кн. / За заг. ред. О.М. Джузи. – К., 2001.

Надійшла до редакції 20.06.2012

ОВЧАРИК Н.О., ад'юнкт
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.91

ОСОБА КОРИСЛИВОГО ЗЛОЧИНЦЯ У СИСТЕМІ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКРАДЕНЬ ЧУЖОГО МАЙНА З АВТОМОБІЛІВ

Окреслено особисті характеристики особи корисливого злочинця під час дослідження справ про викрадення чужого майна з автомобілів.

Ключові слова: корисливий злочинець, тип особи корисливого злочинця, викрадення майна.

Описываются личностные характеристики личности корыстного преступника на основании исследования дел о краже чужого имущества из автомобилей.

Ключевые слова: корыстный преступник, тип личности корыстного преступника, кража имущества.

The article describes the personal characteristics of individual self-serving criminals during investigation of cases of theft of property from another car.

Keywords: mercenary criminal, type of personality of mercenary criminal, property theft.

Найважливішу роль у складній взаємодії багатьох обставин, що зумовлюють злочин, відіграє особа злочинця, в якій відображаються усі ознаки та особливості кримінального діяння [1, с. 5]. Характеристика особи злочинця, вивчення її властивостей та ознак дозволяє правильно визначити характер і ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння, встановити причини конкретного злочину та злочинності в цілому, розробити науково обґрунтований прогноз та здійснити програмування запобіжних заходів [2, с. 125].

У зв'язку із цим слід зазначити, що проблемі особи злочинця присвячені праці Ю.М. Антоняна, Ю.Д. Блувштейна, В.М. Бурлакова, Л.М. Давиденка, П.С. Дагеля, О.М. Джужи, А.І. Долгової, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнєцової, Г.М. Міньковського, С.А. Шалгунової та ін.

Метою статті є аналіз емпіричних даних, одержаних у ході дослідження осіб, винних у вчиненні викрадень чужого майна з автомобілів, та визначення на цій основі узагальнених характеристик.

На нашу думку, перед тим як аналізувати положення кримінологічної науки щодо особи корисливого злочинця, необхідно розкрити поняття „особа» та „особистість» за допомогою напрацювань вчених тих галузей знань, в яких вони досліджені на достатньо високому рівні.

Так, у психологічній літературі особистістю називають істоту, яка реагує і діє, яка запрограмована на ті або інші реакції, дії, поведінку. Змінюючи стимули і підкріплення, можна програмувати людину на необхідну поведінку, тому що особистість – це все те, чим володіє індивід, це його можливості щодо реакцій для пристосування до середовища [3, с. 167].

У тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що особа – це окрема людина, індивід; людина, яка посідає певне місце у суспільстві, а особистість – конкретна людина з погляду їх культури, особливостей характеру, поведінки та ін. [4, с. 685].

Найповніше розглядувані поняття досліджені у соціологічній науці, оскільки вони є її наріжним каменем. Так, наприклад, В.М. Піча зазначає, що особистість – це інтегральна (цілісна) сукупність соціальних властивостей людини, що формується та видозмінюється протягом усього життя людини у результаті складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників її розвитку, активної взаємодії із соціальним середовищем. Якщо у понятті „особа» розкриваються предметні ознаки індивідуальності щодо окремих соціальних об'єктів – груп, інститутів, організацій тощо, соціальна роль, яку відіграють окремі соціальні верстви у життєдіяльності суспільства, то поняття „особистість» вживається стосовно кожної окремо взятої людини. Отже, соціальну сутність людини поняття „особа» визначає узагальнено [5, с. 159-160].

Таким чином, з вищенаведеного можна зробити висновок про те, що „особа злочинця» є загальним щодо поняття „особистість злочинця», оскільки перше характеризує всі загальні ознаки, що притаманні особам, які вчиняють злочини одного й того ж виду (наприклад – особа насильницького злочинця). Стосовно ж „особистості злочинця» треба вести мову про окремо взятого злочинця, який крім загальних володіє особливими, притаманними лише йому ознаками.

У зв'язку із цим потребує додаткової аргументації наукова позиція Л.Г. Козлюк, яка вважає, що у кримінологічній науці доцільним є використання поняття „особистість злочинця» як такого, що більш повно, глибоко і всебічно розкриває кримінологічний зміст досліджуваного феномена, саме його слід використовувати у кримінологічних дослідженнях і застосовувати в науковій, навчальній та методичній літературі. Далі авторка зазначає, що це поняття включає в себе два важливих феномени, такі як „особистість» (її фізичні, соціальні, психологічні властивості) та „злочинець» (фізична, осудна особа, яка у визначеному законом віці порушила закон про кримінальну відповідальність) [6, с. 9].

Про особу злочинця в інших літературних джерелах йдеться лише як про людину, винну у злочинній діяльності, тобто ту, яка вчинила умисні цілеспрямовані дії, передбачені кримінальним законом, спрямовані на реалізацію загального для них мотиву. В інших випадках йдеться про осіб, які вчинили злочин. Особа злочинця за своєю соціальною сутністю є антисоціальною особистістю (в чому і зосереджується основний стрижень механізму злочинної поведінки). Саме тому особистісна установка осіб, які вчиняють злочини, відрізняється від установки законотворчих громадян [7, с. 82].

На нашу думку, поняття „людина» включає нерозривну єдність різних сторін її суті: соціальної і біологічної. У понятті „особа» фіксуються лише специфічні соціальні ознаки, прита-

манні певним їх групам чи спільнотам. Особа – це соціальна сутність людини, те, ким вона стала у процесі соціалізації, своєї діяльності в суспільстві. Ознаки особи можуть бути не лише позитивними, а й негативними. Саме останні характерні для особи злочинця. Таким чином, застосовуючи поняття „особа злочинця», слід мати на увазі саме соціальну суть людини, яка вчинила злочин, тобто порушила кримінальний закон.

О.М. Джу́жа слушно зазначає, що вивчення особи злочинця підпорядковане виявленню закономірностей злочинної поведінки, злочинності як масового явища, їх детермінації і розробленню науково обґрунтованих рекомендацій щодо боротьби зі злочинністю. Оскільки поняття „особа злочинця» має соціально-правовий характер і поєднує загальносоціальне поняття „особа» і юридичне поняття „злочинець», то вчинення злочину виявляє в особі тільки її антисуспільну спрямованість, але не розкриває повністю її соціальної сутності [8, с. 93-94].

Виходячи з наведеного, можна зазначити, що особа злочинця – це сукупність соціально значущих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, в поєднанні з іншими (неособистими) умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку.

Більш того, в одному з останніх та найповніших досліджень особи насильницького злочинця, проведеного С.А. Шалгуновою, вживається саме поняття „особа злочинця» [9].

Таким чином, є всі підстави для опису найбільш криминологічно значущих ознак осіб, визнаних винними у вчиненні викрадень чужого майна з автомобілів.

Вивчення кримінальних справ про розглядувані злочини показує, що серед осіб, які вчинили викрадення чужого майна з автомобілів, переважну більшість складають чоловіки (98,2 %). Стійка перевага чоловіків у вчиненні таких злочинів зумовлена їх специфікою. Жінки, як правило, виконують роль відволікаючих осіб при відкритому ненасильницькому викраденню майна з салонів неухажених водіїв.

У зв'язку із цим слід зазначити, що серед усієї сукупності досліджених справ домінують крадіжки (85,4 %), далі йдуть грабежі (12,5 %) і лише незначну частину становлять розбійні напади (2,1 %). Саме тому у нашому випадку найпоширенішою є особа корисливого злочинця, а вже потім особа насильницького корисливого злочинця. Як правило, таємне викрадення чужого майна іноді переростає у відкрите, коли злочинці, незважаючи на їх викриття, продовжують свою діяльність. Що стосується розбоїв, то ці злочини характеризуються попередньою підготовкою та безальтернативністю дій – лише таким способом досягається результат.

Певний інтерес становлять особливості вікових характеристик розглядуваного типу злочинців, оскільки на кожному віковому етапі розвитку соціальний зміст особистості змінюється. З цього приводу В.В. Бедриківський зазначає, що вікові особливості певних періодів життя сприяють формуванню змін у психології конкретних осіб. У криминологічному плані велике значення має і те, в якому віці людина починає скоювати злочини: чим раніше вона порушує кримінальний закон, тим вище ймовірність рецидиву в майбутньому [2, с. 127].

Тривожним є відсоток неповнолітніх, які вчиняють крадіжки з автотранспорту. За даними Л.В. Лагуточкина, він становить 18,3 % від загальної кількості осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності за такі злочини [10, с. 117]. За нашими даними, він дещо вищий (19,8 %), що, можливо, зумовлено статистичними похибками та національними особливостями неповнолітніх злочинців України та Росії. Разом з тим неповнолітні згодом переходять до угонів транспортних засобів, а деякі з них навіть стають активними членами організованих злочинних груп. Тобто викрадення чужого майна з автомобілів в окремих випадках є початковим етапом для формування у майбутньому особи злочинця.

Більш того, М.В. Веремченко вказує на надзвичайну потужну криминогенність цих злочинів. На його думку, крадіжки із автомобілів є першою ланкою системи злочинних посягань на самі автомобілі. Іншими словами, цей вид злочинів є фундаментом, „тренувальною базою» для молодих злочинців [11, с. 41].

Серед інших вікових груп переважають особи віком від 18 до 35 років (70,3 %), що, на жаль, дає нам підстави для віднесення цього виду корисливих злочинів до так званої молодіжної злочинності. Вік решти осіб, засуджених за викрадення чужого майна з автомобілів, становить 36 років і вище (0,9 %). Наведені дані свідчать про формування особи корисливого злочинця на ґрунті усвідомленої та усталеної антигромадської позиції.

Проведене дослідження слідчої, прокурорської та судової практики показало, що найчастіше вчиняються крадіжки із автомобілів вітчизняного виробництва (62,3 %), що, у свою чергу, зумовлено відносною легкістю самого проникнення до салону без пошкодження при цьому цілісності конструкцій та агрегатів. Засобами вчинення злочинів повсякчас стають звичайні побутові ножиці або викрутки, якими відмикається замок дверцят або багажників автомобілів. Предметами злочинних посягають у більшості випадків є автомагнітоли (69,3 %), гаманці та інші речі, які залишають у салоні власники автомобілів або їх пасажери.

Класичним та одним із найрозповсюдженіших прикладів може бути такий. 24 жовтня 2007 р. Бердянський міськрайонним суд Запорізької області розглянув кримінальну справу, в ході якої встановлено, що 12 серпня 2007 р. близько 16 год. С., перебуваючи на березі Азовського моря в районі вул. Толстого, 1А в м. Бердянську Запорізької області, з багажника автомобіля ВАЗ 21099 держномер ХХХ., що належить А., таємно викрав барсетку потерпілого, вартістю 200 грн., в якій знаходився мобільний телефон «Nokia 73», вартістю 3068 грн., гроші в сумі 20 грн. С. заподіяв потерпілому матеріальну шкоду на загальну суму 3288 грн. З викраденим майном з місця пригоди зник, розпорядившись ним на свій розсуд [12].

Наведений приклад свідчить про здебільшого побутові мотиви вчинення викрадень чужого майна з автомобілів. Отримані кошти, як правило, витрачаються на придбання їжі та одягу, або на утримання родини, оскільки такі особи схильні до легких грошей та у них відсутнє бажання або присутня зневага до загальноприйнятої повсякденної праці.

Не може не звернути на себе увагу той факт, що 68 % засуджених на момент вчинення злочину ніде не працювали, не навчалися і, відповідно, більшість з них не мали постійного джерела прибутків. Неодружені або з неповноцінними родинами (роздільне проживання батька та дружини з дітьми) – 50,5 % засуджених. Лише незначна частина (3,6 %) мали вищу освіту. Решта – або середню спеціальну (14,5 %), або неповну середню (45 %).

Певною особливістю викрадень чужого майна з автомобілів є неодноразовість їх вчинення. Найпоширенішими формами множинності є повторність (70,5 %) та рецидив (26 %), оскільки дуже часто трапляються випадки, коли протягом однієї ночі вчиняється більше десяти злочинів, і так аж до затримання працівниками міліції. Багатоепізодними (10 і більше) є 19 % досліджених архівних кримінальних справ та вироків Єдиного державного реєстру судових рішень, що свідчить про стійкість антигромадської орієнтації цих осіб.

Підбиваючи певні підсумки проведеного дослідження, можна визначити такі типові властивості особи цього злочинця:

1) у сучасну корисну злочинність, зокрема викрадення чужого майна з автомобілів, активно втягаються неповнолітні особи (14–18 років) та особи молодого віку (18–35 років), які не знайшли свого місця в житті та обрали кримінальний спосіб існування;

2) зростає частка соціально пасивного населення, представники якого не працюють, не навчаються та не мають постійного джерела прибутків. Останню характеристику вчені-кримінологи відносять до одного з основних сучасних криміногенних факторів злочинності;

3) спостерігається досить низький рівень освіченості злочинців, що зумовлює їх поведінку. Не в останню чергу всі види засобів масової комунікації сприяють нігілізму в усіх його проявах, в тому числі й несприйняття щоденної рутинної праці та бажання легкої наживи при мінімальних затратах фізичних та інтелектуальних зусиль.

Список використаної літератури:

1. Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. – М., 2000.
2. Бедриківський В.В. Особа злочинця в системі емпіричного дослідження бандітизму // Вісник Запоріж. юрид. ін-ту Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. – 2009. – № 3. – С. 125-131.
3. Варій М.И. Загальна психологія: Підручник. – К., 2007.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел та ін. – К.– Ірпінь, 2001.
5. Соціологія: Курс лекцій: Навч. посіб. / За ред. В. М. Пічі. – 2 вид., виправл. та доп. – Львів, 2002.
6. Козлюк Л.Г. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2009.
7. Круміна М. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє вбивства і тілесні ушкодження з необережності // Право України. – 2006. – № 2. – С. 82-85.
8. Курс кримінології. Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / За заг. ред. Джузи О.М. – К., 2001.
9. Шалгунова С.А. Особа насильницького злочинця: вітчизняний та зарубіжний досвід: Моногра-

фія. – Дніпропетровськ, 2011.

10. Лагуточкин А.В. К вопросу о характеристике личности несовершеннолетних, совершающих кражи из автотранспорта // Вестник Белгородского института МВД России. – 2006. – № 1 (7). – С. 116-120.

11. Веремченко М. В. Правовые вопросы организации борьбы с кражами из автотранспортных средств // Российский следователь. – 2006. – № 9. – С. 41-43.

12. Кримінальна справа № 1-836 за 2007 р. // Архів Бердянського міськрайонного суду Запорізької області.

Надійшла до редакції 26.04.2012

ПОПОВИЧ О. В., здобувач
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 316.723 : 343.23/911

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В ГЕНЕЗИ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена розкриттю кримінальної субкультури як ідеологічного підґрунтя злочинної діяльності та способу життя певної категорії громадян, основні принципи та поняття якого закладені цією субкультурою.

Ключові слова: злочинність, рецидивна злочинність, кримінальна субкультура, кримінальний світ, кримінальні угруповання, духовні цінності, злочинна спільнота, представник кримінального світу, носій кримінальної субкультури, кримінальне середовище.

Стаття посвящена раскрытию криминальной субкультуры как идеологической основы преступной деятельности и образа жизни определенной категории граждан, основные принципы и понятия которого заложены этой субкультурой.

Ключевые слова: преступность, рецидивная преступность, криминальная субкультура, криминальный мир, криминальные группировки, духовные ценности, преступное сообщество, представитель криминального мира, носитель криминальной субкультуры, криминальная среда.

The article deals with the analysis of criminal subculture as the ideological basis of criminal activity and lifestyle of certain category of citizens, the basic principles and concepts of which have been created by this subculture.

Keywords: crime, recurrent crime, criminal subculture, criminal world, criminal groups, spiritual values, criminal community, member of criminal world, criminal subculture bearer, criminal environment.

Неможливо дослідити природу й походження рецидивної злочинності, залишивши поза увагою пласт знання про кримінальну субкультуру, оскільки носіями кримінальної субкультури вважаються кримінальні групи, а персонально – рецидивісти. Зазначене субкультурне утворення – могутній чинник рецидивної злочинності, а разом із тим і канал залучення широких верств населення до стандартів кримінального світу й прищеплення в такий спосіб психологічної толерантності до злочинної поведінки.

Різні аспекти даної проблеми в різний час досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Ю.М. Антонян, В.Н. Бурлаков, Я.І. Гилінський, Г.Н. Горшенков, А.І. Долгова, П.А. Кабанов, В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєв, В.А. Номоконов, Д.А. Шестаков, А. М. Яковлев та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні кримінальної субкультури як сукупності специфічних духовних і матеріальних цінностей, що забезпечують регулятивний вплив на життєдіяльність злочинної спільноти, сприяючи її згуртованості, наступності поколінь правопорушників, кримінальній активності та захисту від спроб придушення.

Кримінальна субкультура є предметом професійного інтересу правознавців, соціологів, психологів, педагогів, фольклористів, мовознавців та інших фахівців. „У вітчизняній криминології, – зазначається у спеціальній літературі, – кримінальна субкультура досліджується як щось відокремлене, у кращому випадку – як „фон» злочинності» [1, с. 92]. Таким чином, можемо зробити висновок, що цілісної картини в дослідженні даного феномена досі немає. Це пояснюється певною аморфністю і складністю систематизації цього суспільного явища, навмисною міфологізацією походження вказаної субкультури (принаймні з боку її носіїв), різними поглядами щодо її співвід-

